

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 20. oktobra 1855.

List 84.

Obertnijske skušnje.

Asfodil — nov sadež za žganjarije.

Po gorah Istrije, Dalmacije, Horvaškega *) in na Lombarskem raste neka divja rastlina, asfodil imenovana; iz njenih korenin, ki so zelo enake koreninam tiste cvetlice, ki jo po vertih imamo pod imenom georginija, žgejo po Francozskem in drugod tako dober špirit (alkohol), da je popolnoma enak vinskemu cvetu, in zelo prekosi žganje iz krompirja ali žita narejeno. (Glej v prihodnjem „oglasniku“ izpisek kupčijske zbornice). Še več kakor v imenovanih krajih pa raste asfodil ob bregovih Tičina in tudi drugod na Sardinskem, ob desnem bregu spodnje Donave in na Turškem poleg dalmatinske meje. Francozka vlada si na vso moč prizadeva zasaditi te rastline kaj veliko, da bi namestnica bila krompirja, žita in pese za žganjarije.

Ker asfodil po mnogih krajih tako rad divji raste, bi se utegnil tudi zasaditi po tacihi zemljiših, ki dozdaj niso bile za nobeno rabo. Ste pa asfodila dvoje pglavitni sorti: ena cvetè mesca rožnika rumeno (asph. luteus), druga belo (asph. albus); obé se prištevate k večletnemu rastlinju (perennirende Pfl.) Gosp. dr. H. Costa je podaril kmetijski družbi nekoliko teh korenin, ki jih bojo za poskušnjo vsadili gosp. fajm. Zalokar na vertu kmetijske družbe, da bomo vidili, kako se, na priliko, obnaša ta rastlina na pešeni zemlji.

Res bi bilo želeti, da bi se kak sad iznajdel, iz kterega bi se delalo dobro žganje, da bi tako drugi sadeži, ki so namenjeni živežu, le za sam živež ostali. Po vsem, kar se sedaj sliši, je veliko upanje, da bi asfodil utegnil ta zaželjeni sad biti.

Od setve gojzdnega drevja.

Od reznic ali natičev.

(Dalje.)

Da se izredi šumje iz natičev, se jim morajo vsi poganjki, vsi izrastliki pustiti; tako se bodo dobro gosto zarastli in priderževali bodo zemljo ob bregovih. Drugo leto že se začne kaj šib in vej od njih porezovati; dovolj tert, viter iu družega šibja se tako pridobi. Rudeča, žolta in mehka ali letna beka naj se sosebno v to porabo odmenite. Po globovnikih in jarkih bo tako gosto šumje prav koristno. Gorjaki take jarke izderajo, da je groza viditi; sterminie in rebri brez ledenice, brez bilce trave ali steblja trave narazen režé, in zemlja in kamenje se po njih doli toči, da jih voda še dalje na njive in senožeti zanaša. Natiči tam zasajeni in ukoreninjeni pa bodo zemljo vezali, in goščava, čedalje bolj zaraščena, bo vderanje in terganje zemlje in kamenja branila; zato naj se med natiči tudi seme zaseje od ige, jelše, jancev.

Tudi visoke ravne drevesa se utegnejo iz natičev izrediti. Kadar se jim ob Ivanji vsi drugi odrastki porežejo, naj se nar lepši odrastek pustí namenjen za visoko drevó. Ob drugi spomladi se tudi

štercelj že vsahnjen odreže ali odpili, in tako ti bo poganjk v lepo deblo zrastel, če ga tudi sproti od vsih stranskih izrastkov očiščuješ. Tako naj bi se jelše, za verhovno porabo ne dosti pripravne, visoke priredile, in kaki janci ob potokih, da se reže hrodelj vsako leto na njih. Tudi trepetlika (sivi topol) naj se tako zapase dovolj in gosto na pustih peščenih zlotnih ledinah, ker bi posamna po dobrih senožetih travo zatirala.

S tako lahko opravo se hitro veliko verbja, jagnedov in jelš zaredí, ktere bi dosti zdale overati pomanjkanju lesa; tudi ni skor celó nič stroškov pri tem; sej natičev od trepetlike, jancev in bele beke se lahko dovolj dobí; pa če bi ravno se kaj potrosilo za to, se že splačajo stroški.

Sadba z drevjičem.

Veče oprave in stroške pa prizadeva presajanje mladega drevjiča s koreninami. Zasadijo se v nekterih okoljšinah veliki prostori z drevjem. Pa če je le mogoče drevje s posetvo zarediti, deržimo se te. Vendar kakšenkrat utegne potrebno biti drevjiče zasaditi v sledečih okoljšinah:

Pervič: če po posetvi, in kadar že klice zrastejo, kaki goli prostori ali plešine ostanejo, je treba drevjiča saditi po njih, da se mladje povsod enake visokosti priredí, in da uno že odraščeno kasneje posejanega ne zatare.

Drugič: tudi po tem namenu, da bi hrastove logice pri nas popravili ter njihove plešute in goline s hrastičjem in drugimi koristnimi drevesi zasadili, zlasti pa tam, kjer je že nekaj redkega mladja pod stariimi drevesi zrastlo, da bo vse mladje enako in gosto povsod.

Tretjič: Zasadili bomo pašišča z odraščnim drevjičem tiste, na kterih se ne more brez paše izhajati, pa prostora ni, da bi se za posetvo kaj odločilo.

Poslednjič: če bi kak gospodar vidši drugod lepo mladje zasajenega drevja želel, da bi tudi sam sebi in na lastni zemlji kak logic si zaredil, in kmali že odraščeno mladje imel, tak naj si drevjiča zasadi, in imel bo, česar želi. Tudi kaka soseska bi utegnila, da bi si naredila hitreje veči log zraven posejanega prostora, drevjiče zasaditi kolikor želi. Sajenci bi se utegnili iz gošče vzeti, ki je izrastla iz semena; tako ne bi bilo nobenega stroška, le dela je enmalo več, pa tudi drevja bi več bilo in enacega unemu, že pred tremi ali štirimi leti posejanemu.

Da se drevna zasadba v vseh teh okoljšinah dobro izpelje, hočemo povedati tu, kako naj se opravi vse to. (Dalje sledi.)

Iz pariške razstave

gledé na razpostavljene kmetijske pridelke.

4.

V dunajskem časniku „Oesterr. Zeit.“ smo brali te dni popis tistih kmetijskih pridelkov, ki so jih različne dežele našega cesarstva v pariško razstavo poslale.

*) Prosimo za slovansko ime, če je kodi znano.

Dopisnik iz Pariza začena svoj popis s tem, kar drugod pravimo, da „suknja dela moža“ — to je, v kakošnih posodah in v kolikšni meri so dežele avstrijskega cesarstva poslale svoje kmetijske pridelke.

Najpred razlaga o tem razločke, kako ravnajo Francozi, kako Angleži, kako Avstrijanci itd., kadar katero stvar na ogled postavljajo. Francoz — pravi gosp. dopisnik — vé semena, žita ali druge rastline tako lično napraviti v vezke in kranceljne, da je veselje jih ogledovati, — Anglež oliko ali politira vsak sodec, kamor kaj položi, — Avstrijanec napravi le navadne kište s predalčki ali vzame žakelj, da vsuje mervico žita ali kaj drugega noter, kar hoče v razstavo poslati, — pa tudi vsaka škatljica, vsak peharček, vsako steklo mu je prav, da le — derži. Kupčijska zbornica v Lvovu (Lemberg) je poslala svoje razstavke v bornih lesenih skledah, — ljubljanska kmetijska družba si je izbrala par steklenic, — koruza Šlezingerjeva ni bila celó v nobeni posódi itd. Potem pride na mero, koliko je namreč bilo vsake stvari iz te ali une dežele poslano; zabavlja Ogrom, da so svojih pridelkov tako malo poslali itd.

V vsem tem ne vémo: koliko je resnice, koliko ne; — če pa je vse drugo tako resnično, kakor to, kar on pravi od steklenic ljubljanske kmetijske družbe, nam ne bo zameril, ako mu rečemo, da se je mešal (da bi bil nalašč lagal, nočemo misliti) ali pa da je bil kak copernik v razstavi, ki je 14 precéj velikih lesenih tružic premenil v par steklenic! Kmetijska družba je namreč, razun za model vezanega krajnskega kozolca in panjú, za vsih 14 razstavkov, ki jih je poslala v Pariz, narediti dala enako velike, lične tružice, katerih vsaka je deržala četert mernika. Dosti velika mera za presojo vsake stvari!

Pa pustimo to. Gosp. dopisnik se je, ker je veliko ogledoval, lahko enmalo mešal. Poslušajmo raj, kaj pravi od krajnskih razstavkov.

Razun suhih češpelj, ktere, čeravno so bile lepe izbrane, graja, da po dimu diše, vse drugo hvali: posebno omenuje lepe hitrice, ježic (konopra) in rudečega vinskega kamnja (Weinstein), od ktere celó pravi, da za vse druge avstrijske dežele, ktere vendar veliko kupčujejo z njim, je bil krajnski edini namestovavec. Koruza krajnska je pa bila ogledovavcem pariške razstave tako silno všeč, da razun enega sterža so posli vsi drugi ribniške in gorenske sorte, ki jih je kmetijska družba v Pariz poslala. Čudno je, da se gosp. dopisnik zavzemlje o tem, da je le en sterž vidil; saj kvala Bogu! koruza na Krajnskem ni tičje mleko, da bi bila kmetijska družba iz vse dežele le en sterž vkup spravila, in od naše kupčijske zbornice, kateri smo vse blago za odpravo v Pariz izročili, tudi ni misliti, da bi bila tružico odperla in koruzo pouzerala do enega sterža!

Pa pustimo tudi to. Veseli nas, da krajnski pridelki so pohvaljeni, in nadjamo se, da tudi ajdi naši, verhopoljskem u vinu itd. se od druge strani ni pohvala odrekla; ali prezreti ne smémo, da naše suhe češplje tudi v Parizu niso ljudém všeč bile. Že večkrat smo v „Novicah“ od tega govorili in prav natanko smo v 12. listu leta 1853 dokazali, da naše sušivnice (z malo izjemki) ne veljajo nič, da naše kakor horvaške suhe češplje so v ceni zmiraj za kaka 2 forinta in še več nižje kakor bosniške, in vzrok tega je, da naši ljudjé jih večidel suše na dimu, ne pa v edini gorkoti; potrosi se veliko derv, blago je pa vendarle malo vredno. Povedali smo v omenjenem listu, kako naj se narejajo dobre sušivnice, pa ne vémo, ali nismo le boba v steno metali. Se vé da kdor sam doma povziva svoj pridelk, tak ni zberčen, — al kdor hoče svoje blago dobro prodati, tak naj pomisli, da trgovci dobro poznajo razloček med lepo posušenimi in pa med zakajenimi in sožganimi češpljami. Tega so se zdaj

lahko vnovič prepričali iz pričujočega pariškega pisma. Naj bi ne bil vnovič klic vpijočega v puščavi!

Zgodovinske reči.

Krajnsko zgodovinsko društvo — Cerngrob in več družega.

Spisal P. Hicinger.

Ni davno, kar me je neki gosp. pisatelj v „Novicah“ vabil na božjo pot v Cerngrob, ker bi bilo ondi pred ko ne kaj več zgodovinskega najti. Odgovorim na to povabilo, da sem že dvakrat ondi bil. Rad bi pa jez tudi koga povabil, in ne samo enega ali družega, temuč mnogo mnogo Krajncov ali sploh Slovincov, namreč v naše zgodovinsko društvo, ali kakor se kliče po nemško: „Historischer Verein für Krain“.

Kaj da je namen tega društva, naznanuje že samo imé, namreč zgodovino naše ljube domovine, lepe krajnske dežele bolj natanko preiskati in pojasniti. Udov šteje to društvo doslej krog 20 častnih, krog 15 dopisujočih, in krog 260 družih; plačilo vsacega djanskega uda je na leto po 2 fl., za to plačo se pa tudi prejemajo listi tega društva v nemškem jeziku „Mittheilungen des historischen Vereins für Krain“, vsaki mesec 1 pola, včasih s kamnotisnimi dokladami. Kdor hoče ali v društvo stopiti, ali mu kaj poslati, se obrniti more ali naravnost v Ljubljano na gosp. dr. Klun-a, neutrudljivega tajnika tega društva, ali pa na poročnika ali mandatarja svojega okraja.

Čemu pa vabim v to društvo?

Pravite: „Bi kdo spet pisal kaj od naše zgodovine, kakor Valvazor, ali bi dal iz njegovih bukev kak izleček, kako bi bilo to prav!“ Prav bi bilo res, — pa veste, Valvazor je pri tem lepo grajšino zadjal ter je v pomankanji umerl, in komaj se vé za njegov grob v Kerškem. Vsakdo pa tudi nima grajšine, da bi jo brez plače zadeval za domovino, in tudi ne kapitalov, da bi jih trosil po svetu gredoč, stare in nove zidarije pregledovaje, prašne arhive preiskovaje, po tem pa pisarje, risarje in tiskarje plačevaje. Zatoraj je treba več pomočnikov, kateri lahko z malimi stroški storijo veliko:

„Zerno k zernu dá pogačo,
Kamen k kamnu dá palačo“.

Mislite si, izdaje zgodovinskega društva se po navadi narašajo na letnih 600 fl. po malem, — udov plačajočih pa še ni celih 300, razun kar nekteri prostovoljno več dajejo; koliko je tu mogoče storiti? Valvazorjeva grajšina „Bogensperg“ je gotovo večje dohodke nesla, in vendar — je šla. Ako toraj kdo tudi ni v stanu več delati za namen društva, za zgodovino krajnske zemlje, že s svojim denarnim doneskom bo pomagal veliko, ako stopi v društvo kot djansk ud.

Pa pravite dalje: „Kaj neki dela društvo? Le piše naj kdo našo zgodovino, jo bomo že kupovali in brali!“ — Menite da je zadosti malo papirja, črnila in gosjega ali še bolj jeklenega peresa, kadar hoče kdo zgodovino pisati? — „Naj si le glavo beli!“ pravite. Res, da bi si jo le imel s čem beliti; al zgodovina se ne izmišljuje iz glave, ampak se opira na djanske reči, ktere mora človek ali sam viditi in slišati, ali po družih izvediti. Bodete djali: „Stare reči ima že Valvazor, nove pa se dobijo, ako jih kdo le iše!“ Dober odgovor! Pa vedite: pri Valvazorji še ni vse hranjeno, marsiktero starico so že „Novice“ prinesle, ktera ni bila pri Valvazorji zapisana, na pr. od rimskih cest, od starih zidov več reči itd.; od srednjega veka Valvazor veliko še ni vedil, zadeve pod longobarskimi kralji, pod cesarjem Karolom Velikim in njegovimi nasledniki so mu bile malo znane, za več sto let srednjega veka malo piše od zgodob dežele, razun nekterih imen, daril do kterege unanjega škofa, nekaj od madžarskih napadov; res da je Linhart v svoji zgodovini krajnskih in družih Slovincov pozneje